PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUUSEUM
FOND K 43819-1

8 ex. Tõlkimata jäänud

Tsaarivene aeg oli eesti rahvuskultuuri elus kõige hirmutavamad/ema ajaks. Valgemad venestamiskatsed ~~ei~~ mis ta suurus ~~[illegible]~~ ülemaailmse püüdmiste võrku ja tõstetuna uuele ja haritud rahva hoest, mida varane elu ei tõsisis kõrgeid teiste tsivilisatsioonide rahvaste tasemele. Sõnaga end võõrastada lääne kultuurist oli eesti rahvas ühe sellele, el ta sai selleks kultuurile lisandada ka oma osa. Kuigi Teaduslikku tõõ tegevuse poldeks oli Eestis vana Tartu ülikool, rahva asuvastatud võõr. Varustatud lava autoritaarsuse ja tõlgeldes mõne demonstratsiooniga vaimu loodusteadustes ta endale Teaduslikku tõõ vabad uue ja õppetamise. Viima õppejõudude kogu, kuuludes suure osa Lääne-Euroopa ja Venemaa ülikoolides ettevalmistatud saanud professorite, lõitus kõige kõrgemalt kultuurs-avaliku vaimse elu ga. Publikatsioonide vahetus ja lääne teaduslikes organisatsioonides avaldatud arvamad tõid kõrgelaved järjest tihenevad rahvusvahelisi vaimse kuustõõ kõrgelust vana Tartu ülikooli õiget, akadeemilist traditsioonide vaimus. Tartu ülikooli rektor oli ex officio Eesti rahvusvahelise vaimse kuustõõ komisjoni rahvuslikku komitee esimehes, Rimdatsi komitee, mis algatas oma hulgas ka esimese regionaalse ~~[illegible]~~ kuustõõ vaimsel alal, nimelt Balti rahvi vahel oma.

Eesti akadeemilised ringkonnad ade proovi nii kõrgelt kultiveerilavad arvamud olnud minule täieliku lõunamõrnud, et ~~nii~~ oma kultuuri proovist eesti rahvas kumbki vaevalamatult läänelikustatud tõsiliisatsioonil rahvaste perre. Rõõstetud saatusest selle tõsiliisatsioonil eelpostiks idas vene ärkimisel nõrmaste vastu, ammutas väike eesti rahvas sellele rõõnagale vastupanu jõudu oma läänelikust mõtlemisest, oma ustavusest läänekultuurile, ja oma kõrgelt tõusle kultuur-rahvastega.

Nagu paljugi kordi ajalos, eesti rahva tõusu ehk katkestati 1940 a. uuesti vene invasioonil läti: Seekord proovi maa okupeerimise ajunemo meelgi ohtlikumaks, et vaenlane läi kaasa kommunistlikku korra ning tõusti vaeras eesti rahva individualistlikule vajumale ja vaenulik uuele demokraatlikele institutsioonidele, mis eesti rahvas läi endale reserveeras kestel. Võõrkogude kord ei saanud seepärast kehtestuda ja püsida muidu, kui vaid puraasmee läänele varal. Võõrkogude kord ei võimaldanud puustama Tartu ülikooli, mõõ vaimse elu keskust ja tõsedamat vahendajat läänelikust ja lõõnelikust ühiskonnast kõrgelt kõrgelt läänekultuuriga ja teadusega. Vene ärkimisel tõusu moodustad,

võõrvõõrde kommunismi vastus oli see kultuurirahvale vaenulaseks, mis tuli hävitada.

Ülikooli administratiivne autonoomia kaotati, mõttevabadus ja õppetegevuse vabadus hülgati ja asendati kohustusega omaks võtta kommunistlik ideoloogia, mis pidi väljendama Stalini, selle lähikuumuid seumaniste, kõrvale ülistamises ja temaa ume maaimises võimaliku ellerande või publikatsiooni algul ja lõpul. Et ka Lutsustada eesti professoritele ajaloolist materjalisäi summiti need jälgima kursusi kommunistliku partei ajaloo kohta ja uurima (sic!) Marxismi-leninismi küsimusi: Stalinismi, mis kõrgõlastamatute kõnede kuhi, mis politiline politsei ähvardava pilgu all on väärmõtlemise evangeeliumiks, millele N. Venemaa tuleb kohaldada kõik teaduslikud publikatsioonid.

Ühes omapärasimi võimude võitlusmaterjalis oli katkestada Eesti teaduslikud ja kultuurilised sidemed välismaaga. Publikatsioonide vahetus lõpetati, väljamaal välja antud teaduslikud raamatute tellimused keelati, teaduslikud ajakirjad seeläi ära, riigi kõrgvahetus välismaal viibivate isikutega muudetati suurimaks, kõik kõrgemad ametikohad piiri hakkasid politiiselt. Paljud välismaised ja riigisisesed teaduslikud lõõd muudetati

konts-revolutsioonilisteks ja sõnaloatsi raamatukogudest ja muuseumidest. Selle asemel ujutati raamatukogud ujutati üle nõukogude propaganda manulatsiooniga, millega eostati komunistlikku kultuuri kõrgeimaks näiteks. Eesti teaduse kesti selle tõttu valga tema loomulikuft piimaft, sellest, et upsutada ta vene vihkamisi mõttekasse kogu tema nõukogulikus absurdsuses.

See polnud veel kõik. Otsesed tagajärjed ei jäänud tulemata. Teaduse ausamad deklaratsioonides ja teadlastele teaduslikku töö tegemise tingimuste loojatest kõrgemale, mõi ohtsi kapitalistlikest maadest olevatest ~~sõnatel~~ ~~sõnaldas~~ nõukogude ~~sõd~~ võim mõnes tõsisemas sõnalajes aretiet ülle poole õppejõududest, et ~~sõrd~~ lubada neile prodaola loengud vaid ajutiselt abijõududena, vähendatud palgaga ja ebamõõdukas olukorras. Paljud professorid, eriti aga need kes sõlma parimad oma selkrondlikus tegevuse poolest, summuti lahkuma. Nad arreteeriti hulgem ja deportseeriti: ~~Vastavalt~~ Taendes mõnedele linnadele, Tartu Ülikooli täielik likvideerimine poli aset leidnud sügisel 1940 tõttu õppejõudude hajutamisega nõukogude kooliidesse, mis ~~ei~~ seda ka vastast pole võimalik olnuunuutaalselt tõendada.

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUUSEUM
FOND K 43819-1

Nõukogude okupatsioonile järgnes 1941. aasta suvi. Tartu Ülikool seati natside kontrolli alla, mis ei erinenud oluliselt nõukogude ajast. Allutamise meetodid olid tunnas nõrgemad, sarnaste juures võis olla vähem brutaalsed ja hypokriitsed. Kuid aradeemilise elu jäi sellele vaatamata ahelatuks ja teaduslikku töö jätkamine piiratus.

Punaarmee lahkumisel 1944 olid eesti professorid asetatud hirmsa küsimuse ette. Teades hästi, et nõukogude võim ei saa sallima vahemuslikku teadust ja selle vaba kandjaid ja et varem või hiljem need kõrvaldatakse ja deportseeritakse, nõnda eelistas võimatust jätkata nõukogude korra all oma teaduslikku tööd laugemata nõukogude moraalilagedusse, suurem osa professoreid otsustas lahkuda oma kodumaalt. Nõukogude esimene okupatsioon tõgi neile selgeks, mida tähendab nõukogude kord ja milliseid ohte ta kaasa toob teaduse vabadusele, nii ohtvasuna tõenäoline deportatsioonile või isegi hukkumise oht. Nõnda olid need olid senga poliitilised motiivid mis need sundisid asumaa pagulusse, mis sundisid neile peale selle veel, mis seni säilivad tõsisemad põhjused nagu natsism või nõukogude diktatuur, ennetigi

nõnda

nõnda

ajaloolised

mi arusaadava otsuse.

Tundus esmast ohustatuna suurem osa õppejõude ohustas lahkuda Eestist. Kuid seis oli vaja võita palju raskusi. Põgeneda, kuid kuhu? Nad otsisid väljapääsu eelkõige vabadusest maadest. Neist jäämud aga vähemus, mis üks – Roots; kuid pärast sõjaga oli raske, kuna sarslased püüdsid enmaata õppejõude Saksamaale. Liivi lõigi kolmandik professoreid läksid õnne otsa pääsedes Rootsi. Teised proovisid vesigneemuna ja põgenemuna aiku valgus jäämud Saksamaale, kootuses edasi pääseda mõnele vabale maale. Kaks kolmandikku eesti akadeemikuid läksid pagulusse, kuna vaid üks kolmandik jäi Eestisse, kas põgenemisvõimaluste puudumise, või kootuses kohaneda punase režiimiga.

Võitles alusess õppejõudude mõnesõjas 1939a. annab järgmise tabel ülevaate nende asumisest:

Kokku võttes, 196 professorist vaid 64 (32%) on jäämud Eestisse, ja 87 (44%) on evakueerunud, kuna 40 (20%) on surnud või – mis tähendab samaväärtusega deporteerituid.

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUUSEUM
FOND K 43819-1

151 tk a 20 aastat

Sõrgava

J. Ots

Võhe on (teoriid kindlaid) eesti professorite kohta, kes on jäänud kodumaale. Raadio teel saadud teadete vihaseadusient selgub T. ü. täielik sõjaline. Eraleated, millisid pole siiani võimalik kontrollida, nõnelevad sellest, et paljud professorid deporteerisi 1946a. Vastavalt muudele teadetele on surnuid ka emeriteeritud professorid nõhtud varemete kristamisel. Pärast surnust Ždanovi kõnet sukati eesti varemtegelased samati sutsutud korrale ja ~~vaevalt päästetud~~ olukorduste saatel ~~kohustatud~~ õrgemaliselt jälgima stalinismi.

Teiseti raskens on kujunenud eesti professorite saatus neende pagulusesse, nus nad elavad poliitilise põgenikena.

Põgenike-professorite olukord on kõige parem Rootsis. Peale lõhikes vibiemst laagrites said nad kõik töötuse, nis antane ka tööturule roolsi harotlastele. Suurenaid osalt

on nad tööle paigutatud nende alade vastavates asutustes, nii et nad saavad teatud määral jätkata oma teaduslikku tööd või vähemalt töötada oma alal. Töötule harutlaste määratud loetus on suurusjärgi minimaalne, ta ei sõndlusta essiteab-minimumi pereomaga õppejõududele, mis ta jäätb selle vaatamata lõunustusväärsens eesti rahvast, et annab võimaluse jätkata teaduslikku tööd. Alates 1 juulist 1942 määras Rotsi valitsus põgenikest professoritele 40 stipendiumi, mis on suuremaps arhiivitöö tasust, ja kõnelda on, et sellele stipendiumide arvu tahetakse suurendada. Vaatamata selliselle suurmeelsele tõstusele oli eesti professoritel küllaltki raskusi ülistada. Eesti õppejõud Rotsis on organiseerunud „Eesti Teaduslikku Seltsi Rotsis" mis kavatseb nõu hulgas korraldada eestlaste ~~töös~~ ülevaid publikatsioone ning need välja anda pealkirja all „Teadus eesõõlis." Lõpuks prolades, et avaldamise võimalused on ülalseelt piiratud, tuli lootuda mõtest jätkata Beta et Commentationes" väljaandmisest, pealegi nii seas puudused mõnandusliked võimalused.

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUUSEUM
FOND K 43819-1

Hoopis teine on olukord lõunaosas. Eesti professorid jagavad seal teiste põgenike saatust põgenike laagrites. Ei täiesti selge, et ainu kiirgimusis pole neist vähimatki võimalust jätkata oma teaduslikku tööd ja neid taheta pidada suurimaks teadusele, kui neile ei soetata võimalusi väljaspool praegusest olukorrast. Ei tõi, et mõned neist on erakordselt saanud kohad näs Brunebergi Balti Ülikooli juures või mõne sarna ülikooli juures, seid need erandid vaid kinnitavad alla seda häda, milles vaevlevad lõunas eesti professorid.

ÜRO pingutused leida lahendust põgenike probleemile on tähelepanuväärivad. Kuid nad osutuvad ebaküllastes ja siines mõttes kogumi kahjulikeks põgenikeprofessoritele. Põgenike nõrutamine emigratsioonis maadesse, kus neid soovivad mõha oma juures, on seda laadi, et põgenikes mõhasse vaid füüsilise tõjõu reserve ja seepärast jäätakse hästilaod sellest lõigist taktlikult välja. Professorid, kes ja on tavaliselt vanemad ja personaalsemad inimesed, ei suudu tõõlste liikidesse leida taketesse ~~leida~~ emaa? Ja omasti on need erateadlased nii omi võimeid jõhatõõdamud ja nii ei tahaks mõdagi paremat, kui muusti

ülesõtta omad minimumed ning jahata oma teadusliku töö. Sellers pole aga praeqused põgenike varendamise meetodid kohased.

Eesti Komitee Rootsis, kes koondab siis asuvad eesti professorid ja teadlased, lootab endale jaktida tähelepanu ennäitis olevate eesti professorite põlevale olukorrale, mis ka Eesti Saksamaal asuvate professorite põgenike äraparandamise võimidele, mis mõjuvad hävitavale kahjuns. Eesti Komitee ei pahtle selles, et UNESCO võtab omaks Saamse Kooltöö Komisjoni ähvardad traditsioonid, mille ühens esimestest samamudest oli abi kannatanud maade professoritele. Varsti ÜNRRA ei jätkuvad siis vastavate ülesanded, nagu ja ärtas ka omalt poolt oma jõukohaselt oma omaetivendi Eesti maades. Eesti Komitee on kindel, et nüüd, kus eesti professorid on omakord langenud traagilisele sõrdumuse ohoris, valada maade akadeemilised ringkonnad ja aeude esindus- UNESCO- ei jäta sinitamata aele oma abistavat käe. Ta lubab enesele seepärast esitada järgmisi ettepanekuid:

1. Interveneerida FRO juures põgenike-hävitaste problemi uhiseks lahendamiseks koos UNESCO'ga.

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUUSEUM
FOND K 43819-1

2. Võtta päevakorda pöögimõõ-küsimuste problee-mi sellers et ka omalt poolt otsida sellele lahendust.

3. Juhtida valade maade ülikoolide ja teadusliku asutuste telefoni napadusele tagasi võita teadusele paguluses hõõluvate professorite ered ja natuda nend üles otsima võimalusi neude professorite rakenda-misess oma juures.

4. Kavastada, seda eodatis, materjaalse abiand-mise paguluses asuvatele professoritele.

12

STATENS UTLÄNNINGSKOMMISSION

Stockholm, juulis 1945

Lgp.

HERR MIHKEL LAAS
KROKEN
HYLLSTOFTA

Kuninglik Majesteet on riigi välismaalastekomisjonile korralduse teinud teatada, e t iga balti põgenik võib ilma kuludeta temale tagasi pöörduda oma maale, e t nõukogude vene poolt avalikult on selgitatud, et põgenik sel juhul saadetakse oma kodukohta, s a m u t i e t kodumaale tagasisaatmise soovi võib põgenik avaldada lähemale politseiasutusele või vastavale balti põgenikelaagri ülemale, millejärele põgenikule teatatakse mida tal pealeselle tuleb ette võtta. Ühtlasi on komisjonile korraldus tehtud põgenikele esile tuua, et kuigi mingit sundust ei avaldata, on see rootsi soov, et põgenikud tagasi pöörduksid oma kodukohtadesse.

Kuninglik Majesteet on pealeselle välismaalastekomisjonile ülesandeks teinud laagriülemate läbi laagrites teenistuses oleva personaali ning teiste põgenikega tegutsevate isikute suhtes toonitada varemalt teatatud eeskirju selle kohta, et katseid mõjutada põgenikel mitte kodumaale tagasipöörduda, mingil tingimusel ei tohi esineda. Edasi toonitatakse balti põgenikele kes ei ole laagri hoolitsusel, et nende poolt poliitilise propaganda tegemine Rootsis ei ole lubatud.

RIIGI VÄLISMAALASTEKOMISJON
(STATENS UTLÄNNINGSKOMMISSION)

Ernst Bexelius

Carl Chr. Schmidt

Suk nr 111, 22/6 1945. 30,000 ex.

A.-B. DUVBO TRYCKERI

13

STATENS UTLÄNNINGSKOMMISSION

Stockholm i juni 1945.

Till

Statens utlänningskommission har av Kungl. Maj:t anbefallts meddela, a t t envar baltisk flykting kan utan egna kostnader återvända till sitt land, a t t från sovjetrysk sida offentligen förklarats att flykting i sådant fall kommer att sändas till sin hemort ä v e n s o m a t t önskemål om återsändande till hemlandet kan av flyktingen anmälas till närmaste polismyndighet eller vederbörande chef för förläggning för baltiska flyktingar, varefter flyktingen kommer att erhålla meddelande om vilka åtgärder han ytterligare har att vidtaga. Därjämte har kommissionen anbefallts att framhålla för flyktingarna att, ehuru intet tvång utövas, det är ett svenskt önskemål, att flyktingarna återvända till sina hemorter.

Kungl. Maj:t har vidare anmodat utlänningskommissionen att genom lägercheferna hos den i lägren anställda personalen samt andra personer, som taga befattning med flyktingarna, inskärpa tidigare meddelade föreskrifter om att försök att påverka flyktingarna att icke återvända till hemlandet under inga omständigheter få förekomma. Vidare inskärpes för baltiska flyktingar, som icke äro omhändertagna i förläggning, att bedrivande av politisk propaganda från dessas sida i Sverige icke är tillåtet.

STATENS UTLÄNNINGSKOMMISSION

Ernst Bexelius

Carl Chr. Schmidt

Suk. nr 110, 22/8 1945, 5,000 ex., 22/8 1945, 15,000 ex.

A.-B. DUVBO TRYCKERI

14

ESTONIAN COMMITTEE
Smålandsgatan 42
STOCKHOLM—SWEDEN
Tel. 11 59 78, 21 54 80

Executive:
Chairman:
H. Perlitz, M. S.
Vice-chairmen:
J. O. Lauri, Bishop
M. Kleitsman, M. D.
Treasurer:
E. Kandre
Secretary:
H. Kiisk
Secretariat:
G. Talts
I. Mikiver

TO WHOM IT MAY CONCERN

This is to certify that, according to the certain knowledge of our Office in Stockholm,
Mr. Mrs. Miss
Estonian citizen, born

arrived as a political refugee from Estonia to

to escape the persecution by the occupational authorities of the USSR.

Mr. Mrs. Miss
is unable to return to Estonia as, owing to anti-communist views and present refugee status in the free world, would incur the risk of political persecution in the country of birth, which most probably would lead to arrest and deporation, as long as Estonia is occupied by the USSR.

Stockholm, Office of Estonian Committee,
, 195 .

Ex officio:

Chief of the Office

Clerk

15

Lumiste
Salumeer } Org. komp.

Täiend. koosõlluleht

Leritu Mustonen-Tukki, Orioninkatu 10-12 B 26
Helsinki

Opetajain Lehden toimituseelle
Lönnrothinkatu 25
Helsinki

Dr. Aarne Ilmuskonen
Matkamiehenpolku 3 A - 2
~~Helsinki~~
Huopalahti

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUUSEUM
FOND K 43819-1